

SUPAPRASTINTŲ
MOKĖJIMŲ
CENTRAS

SAI INDEKSAVIMO METODAI. TEORIJA IR PRAKTIKA

Europos socialinio fondo agentūra

VšĮ Europos socialinio fondo agentūros Supaprastintų mokėjimų centras surinko Supaprastintai apmokamų išlaidų bei Su išlaidomis nesiejamo projektų finansavimo schemų (SAI) indeksavimo metodų teorinius aspektus ir praktinius pavyzdžius bei parengė trumpas gaires „SAI indeksavimo metodai. Teorija ir praktika“.

Padėkos. Europos socialinio fondo agentūros Supaprastintų mokėjimų centras dėkoja Suomijos, Latvijos, Maltos, Portugalijos, Slovakijos ir Švedijos atstovams, pateikusiems savo pavyzdžius apie SAI koregavimo metodus.

TURINYS

SAI INDEKSAVIMO TEORINIAI ASPEKTAI	4
PRAKTINIAI SAI INDEKSAVIMO PAVYZDŽIAI	6
SAI INDEKSAVIMAS VALSTYBĖS LYGMENS PROJEKTUOSE	12

SAI INDEKSAVIMO TEORINIAI ASPEKTAI

Bendrųjų nuostatų reglamente (BNR)¹ nėra nuostatų dėl SAI koregavimo ar perskaičiavimo, todėl SAI dydžių koregavimas nėra privalomas. Tačiau vadovaujančiajai institucijai rekomenduojama perskaičiuoti SAI dydžius prieš paskelbiant naują kvietimą teikti paraiškas arba tai daryti periodiškai, kad būtų atsižvelgta į ekonominius pokyčius, pvz. energijos kainų augimą, atlyginimų pokyčius ir pan. Taip pat Europos Komisija į SAI nustatymo metodiką siūlo įtraukti kai kuriuos automatinius indeksavimus, pavyzdžiui, atsižvelgiant į infliaciją arba atlyginimų pokyčius, siekiant, kad SAI dydis konkrečiu laikotarpiu liktų artimas realių išlaidų dydžiams (Komisijos pranešimas. Iš fondų, kuriems taikomas Reglamentas (ES) 2021/1060 (Bendrųjų nuostatų reglamentas), lėšų finansuojamų išlaidų supaprastinto apmokėjimo gairės²).

Indeksavimas³ — teisės aktais, tarpusavio susitarimais arba vienašališkai taikomos priemonės, skirtos sumažinti infliacijos įtaką pastovioms pajamoms arba kitoms vertėms. Dažniausiai nustatoma taisyklė, kad, infliacijai viršijus numatytą dydį, pajamos (išmokos ir kt.) didinamos tam tikru koeficientu, paprastai lygiu infliacijos padidėjimui. Indeksavimas gali būti vienkartinis, kai dėl infliacijos keičiama balansinė ilgalaikio turto vertė.

Kainų indeksavimas į kitą kainų lygį gali būti naudojamas dviem pagrindiniais tikslais:

- išlaikyti stabilią santykinę kainą tarp dviejų ar daugiau prekių ar paslaugų;
- išlaikyti stabilią faktinę prekės ar paslaugos kainą, artimą valiutos vienetui perkamajai galiai.

Pagrindinė priežastis, kodėl indeksavimas yra naudingas, yra infliacijos kompensavimas, o pagrindinis SAI indeksavimo ar koregavimo tikslas — turėti geriausią įmanomą kainos suderinamumą.

Indeksavimas gali būti klasifikuojamas įvairiai. Pirma, indeksavimą galima suskirstyti pagal išlaidų rūšis į tris kategorijas:

- **Darbo užmokesčio indeksavimas.** Formalaus darbo užmokesčio indeksavimas gali būti nustatomas pagal teisės aktų nuostatas arba sutartyse, kuriose darbo užmokestis (viešojo ar privataus sektorių) didžiąja dalimi yra susietas su kainų pokyčiais.
- **Kainos indeksavimas** yra taikomas infliacijos kompensavimui. Šis indeksavimo būdas gali apsaugoti nuo didelių kainų svyravimų.
- **Mišrus kainų / darbo užmokesčio indeksavimas** gali būti naudojamas įvairių išlaidų kategorijų indeksavimui.

Taip pat galima išskirti keletą indeksavimo tipų:

- Istoriniai indeksai;
- Įprastas, nespecifinis indeksavimas (pvz. pagal teisės aktų nuostatas);
- Prognostiniai indeksai.

¹ 2021 m. birželio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2021/1060, kuriuo nustatomos bendros Europos regioninės plėtros fondo, „Europos socialinio fondo +“, Sanglaudos fondo, Teisingos pertvarkos fondo ir Europos jūrų reikalų, žvejybos ir akvakultūros fondo nuostatos ir šių fondų bei Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo, Vidaus saugumo fondo ir Sienų valdymo ir vizų politikos finansinės paramos priemonės taisyklės“ (53 ir 94 straipsniai).

² Šaltinis: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52024XC07467&qid=1744030378215>

³ Šaltinis: <https://zodynas.vz.lt/Indeksavimas>

Dažniausiai naudojami SAI indeksavimo būdai – istoriniai indeksai ir įprastas, nespecifinis indeksavimas. Rečiausiai SAI indeksavimui naudojamas metodas – prognostiniai indeksai. Nėra vienos koregavimo formulės, kuri apimtų kiekvieną situaciją. SAI indeksavimui gali būti taikomos skirtingos formulės ir metodai. Indekso pasirinkimas priklausys nuo to, kas bus indeksuojama. Pavyzdžiui, darbo sąnaudoms įtakos gali turėti įvairūs veiksniai, tokie kaip minimalios algos didinimas, mokesčių ir įmokų įstatymų pokyčiai, darbo jėgos trūkumas rinkoje, bendra infliacija šalyje, kuri gali būti paveikta perkamosios galios mažėjimo ir valiutų kursų svyravimai.

Indeksai naudojami norint parodyti bet kurio iš šių elementų, turinčių įtakos nustatyto komponento kainai, padidėjimą / sumažėjimą. Galimi indeksai:

- Nacionaliniai kainų indeksai, taikomi išlaidoms, kurios apmokamos pagal SAI dydžius, pvz., mažmeninių kainų indeksas, vartotojų kainų indeksas, minimalus darbo užmokestis arba darbo įkainiai, reguliuojamos kainos ir kt., kuriuos pateikia, pavyzdžiui, šalies statistikos institucijos.
- Tarptautiniai indeksai gaunami iš nepriklausomų organizacijų ir yra plačiai naudojami verslo bendruomenių. Indeksų šaltiniai taip pat turi būti susieti su užsienio sąnaudų (išteklių) šaltiniu ir mokėjimo valiutomis.
- Palyginamieji indeksai, kai sunku pritaikyti priimtinius nacionalinius ar tarptautinius indeksus, gali būti taikomi panašių tarptautiniu mastu naudojamų prekių ar paslaugų indeksai.

SAI koregavimui naudojami skirtingi indeksavimo metodai. Tai priklauso nuo to, kokias išlaidas SAI apima. Siekiant tiksliau apibūdinti taikomus SAI koregavimo metodus, buvo surinkti pavyzdžiai apie praktikoje naudojamus skirtingus SAI koregavimo metodus ir būdus. Išanalizavus šalių pavyzdžius, dažniausiai naudojamos indeksavimo priemonės buvo suskirstytos į keturias kategorijas (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. Indeksavimo priemonės SAI koregavimui

Indeksai	Nacionalinių teisės aktų pakeitimai	ES teisės aktų pakeitimai	Naujų statistinių duomenų publikavimas
• Konkrečios šalies vartotojų kainų indeksas (VKI), • Suderintas vartotojų kainų indeksas (SVKI), • Infliacijos lygis, • Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) bendras VKI indeksas, • Darbo sąnaudų indeksas, • Mėnesinio darbo užmokesčio indeksas, • Statybos sąnaudų indeksas.	• Minimalaus atlyginimo didėjimas, • Bazinės socialinės paramos dydis, • Pareiginės algos bazinis dydis, • Teisės aktų, reglamentuojančių darbdavio mokesčius (socialinio draudimo įmokas), pakeitimai, • Teisės aktų, kuriuose nustatomi socialinės pašalpos dydžiai, pakeitimai, • PVM tarifo pakeitimai.	• Erasmus+ programos vadovo pakeitimai, • Deleguotojo reglamento pakeitimai.	• Viešosios išlaidos švietimui vienam mokiniui/ studentui, pagrįstos visos darbo dienos ekvivalentu pagal išsilavinimo lygį ir programą, • Kuro kainos, • Tam tikro sektoriaus vidutinis mėnesinis atlyginimas.

Šaltinis: parengė Supaprastintų mokėjimų centras.

PRAKTINIAI SAI INDEKSAVIMO PAVYZDŽIAI

Išskiriami keturi dažniausiai naudojami indeksavimo metodai, iš kurių trys remiasi istoriniu indekso vertinimu ir vienas – nacionalinių ir ES teisės aktų pakeitimais:

- Darbo užmokesčio indeksavimas (žr. 2 lentelę);
- Kainų indeksavimas (žr. 3 lentelę);
- Mišrus kainų / darbo užmokesčio indeksavimas (žr. 4 lentelę);
- Įprastas, nespecifinis indeksavimas (žr. 5 lentelę).

2 lentelė. Praktiniai darbo užmokesčio indeksavimo pavyzdžiai

Kokias išlaidų kategorijas apima SAI?	Indeksavimo metodas	Perskaičiavimo periodiškumas
Darbo užmokesčio išlaidos	Remiantis socialinio sektoriaus darbuotojų vidutinio darbo užmokesčio (bruto) duomenimis už laikotarpį nuo III ketv. (N-1) iki II ketv. (N).	1 kartą metuose.
	2,4 % automatinis koregavimas kas 12 mėnesių. Procentas nustatytas remiantis oficialios nacionalinės statistikos pateiktu vidutinio atlyginimo padidėjimu per pastaruosius 5 metus.	Kas 12 mėnesių.
	Tiesioginių personalo išlaidų fiksuotasis vieneto įkainis gali būti perskaičiuojamas kasmet, remiantis atnaujintais Personalo ir darbo užmokesčio struktūros tyrimo statistiniais duomenimis, atliktais po 2020 m.	Kasmet.
	Koreguojama naudojant mėnesinio darbo užmokesčio (bruto) indeksą, lyginant su ankstesniais metais.	Kasmet vieną kartą per metus iki II ketv. pab.

3 lentelė. Praktiniai kainų indeksavimo metodų naudojimo pavyzdžiai

Kokias išlaidų kategorijas apima SAI?	Indeksavimo metodas	Perskaičiavimo periodiškumas
Įrangos, įvairių prekių ar paslaugų išlaidos	SAI koreguojami pagal statistikos pateiktą (viešą) informaciją apie VKI, palyginti su ankstesniais metais (pagal COICOP klasifikaciją pasirinkta specifinė kategorija, pvz., 5.3. „Buitinė technika“ arba bendroji kategorija 00 „Vartojimo prekės ir paslaugos“).	Kartą per metus iki pirmojo N-ųjų metų ketvirčio pabaigos.
	SAI koreguojami pagal BVP defliatoriaus rodiklius. Informacija apie BVP defliatoriaus rodiklius skelbiama Europos Sąjungos statistikos tarnybos (Eurostat).	Kartą per metus iki N-ųjų metų pasirinkto ketvirčio pabaigos.

Mokestis už mokslą ir studijų programas	SAI koreguojamos atsižvelgiant į infliaciją nacionaliniu lygiu. Nacionalinė statistikos institucija kasmet skelbia infliacijos koeficientus.	Taikomas kiekvienais metais paskelbus naujus kvietimus teikti paraiškas ir kai Nacionalinė statistikos institucija paskelbia naujus duomenis. Į tokius kvietimus įtraukiami aktualūs įkainiai.
---	--	--

4 lentelė. Mišrių kainų / darbo užmokesčio indeksavimo praktiniai pavyzdžiai

Kokias išlaidų kategorijas apima SAI?	Indeksavimo metodas	Perskaičiavimo periodiškumas
SAI P1 komponentas apima vidutinės parodos ploto nuomos išlaidas, parodos registracijos mokestį, parodos stendo įrengimo išlaidas;	P1 komponentas atnaujinamas indeksuojant bendras kiekvienos parodos išlaidas pagal atitinkamų metų kainų lygį, remiantis EBPO bendruoju VKI, kuris apima visas šalis.	Kartą metuose.
SAI P2 komponentas apima vidutinės darbo užmokesčio išlaidas, įskaitant išlaidas, susijusias su darbdavio ir darbuotojo įsipareigojimais;	P2 komponentas atnaujinamas remiantis Privataus sektoriaus individualių įmonių oficialiosios statistikos portalo atitinkamų metų vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio duomenimis ir įvertinus darbdavio mokesčius reglamentuojančių teisės aktų pokyčius.	
SAI P3 komponentas apima vidutinės vieno dalyvio kelionės ir pragyvenimo išlaidas (kurias sudaro kelionės, gyvenamojo ploto nuomos ir dienpinigių išlaidos).	P3 komponentas bus atnaujintas pasikeitus Erasmus+ programos vadovui ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimui Nr. 526 „Dėl dienpinigių ir kitų tarnybinių komandiruočių išlaidų mokėjimo“.	

5 lentelė. Įprasto, nespecifinio indeksavimo praktiniai pavyzdžiai

Kokias išlaidų kategorijas apima SAI?	Indeksavimo metodas	Perskaičiavimo periodiškumas
Darbo užmokesčio išlaidos	Fiksuotasis vieneto įkainis koreguojamas pasikeitus minimalios mėnesinės algos dydžiui Lietuvoje.	Pasikeitus teisės aktams ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo teisės akto pakeitimo.
Stazuotės stipendijos išlaidos	Perskaičiuojamas kiekvieną kartą pasikeitus Užimtumo įstatyme nustatytos stazuotės stipendijos dydžiui ir Lietuvoje nustatytos minimalios mėnesinės algos dydžiui.	Pasikeitus teisės aktams ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo teisės akto pakeitimo.
Kelionės išlaidos, neįskaitant apgyvendinimo ir dienpinigių	Kainos gali būti koreguojamos atsižvelgiant į bet kokius pakeitimus, paskelbtus naujausioje ERASMUS+ programos vadovo versijoje.	Koregavimo dažnumas ir koregavimo tikslas priklauso nuo aplinkybių ar veiksmų, į kuriuos tuo metu atsižvelgia Europos Komisija.
Paslaugų išlaidos	Fiksuotasis vieneto įkainis koreguojamas įvertinus Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatyme pasikeitusį pridėtinės vertės mokesčio (PVM) tarifą.	Pasikeitus teisės aktui ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo teisės akto pakeitimo.
Darbo užmokesčio išlaidos už kasmetines projektą vykdančio personalo atostogas, apskaičiuojamos pagal faktiškai patirtas ir tinkamomis finansuoti pripažintas projektą vykdančio personalo darbo užmokesčio išlaidas	Fiksuotieji dydžiai atnaujinami tik pasikeitus kasmetinių atostogų suteikimo ir (ar) apskaičiavimo tvarką reglamentuojantiems teisės aktams.	Pasikeitus teisės aktams ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo teisės akto pakeitimo.

Pagal visus aukščiau paminėtus metodus SAI dydžiai indeksuojami iki einamųjų metų. Tai reiškia, kad SAI dydžiai perskaičiuojami į N-1 kainų lygį, nes einamųjų metų (N) duomenų indeksai dar neskelbiami. Tai lemia, jog SAI visada vieneriais metais atsilieka nuo faktinio kainų lygio šalyje. Tokie SAI koregavimo metodai tinka esant stabiliai ekonominei situacijai, ekonomikos augimo metams, kuriems būdingas augantis bendrasis vidaus produktas (BVP), mažėjantis nedarbo lygis, nedidelė infliacija.

Augant infliacijai, SAI dydžiai, indeksuoti pritaikius anksčiau paminėtus indeksavimo metodus, neatitinka realių rinkos kainų, kurios taip pat labai greitai auga ir tokiais atvejais susiduriama su labai didele rizika, kad veiklos nebus sėkmingai įgyvendintos. Ekonominio nuosmukio metu duomenų perskaičiavimui iki einamųjų metų (N) kainų lygio galėtų būti naudojamos makroekonominės prognozės ir prognozių indeksai.

Makroekonominėmis prognozėmis siekiama numatyti ir suprasti būsimą ekonomikos būklę plačiu mastu. Jos apima informaciją, susijusią su ekonomikos augimu, infliacija, atlyginimais, nedarbu ir prekyba. Pavyzdžiui, Euro sistemos ir Europos centrinio banko (ECB) darbuotojai rengia makroekonominės prognozes, apimančias euro zonos ir platesnės pasaulio ekonomikos perspektyvas. Tai padeda ECB Valdandčiajai tarybai įvertinti ekonomikos raidą ir riziką kainų stabilumui. Makroekonominių rodiklių prognozės rengiamos remiantis tarptautinės aplinkos informacija ir kitais patikimais duomenimis. Skaičiavimai atlikti atsižvelgiant į skirtingus rodiklius ir ekonominį ciklišumą. Pavyzdžiui, EBPO, atliekanti prognozes, derina ekspertų vertinimus su įvairia esama ir nauja informacija, susijusia su esamais ir būsimais pokyčiais. Prognozuojamų rodiklių skaičiavimui Lietuvos bankas taip pat taiko skirtingus metodus. Tai apima patikslintus strateginius tikslus, naujausius statistinius rezultatus ir laikinus rodiklius, kartu su analize, pagrįsta konkrečiais ekonominiais ir statistiniais modeliais bei analizės metodais. Taigi, prognozuojamoms normoms apskaičiuoti naudojami metodai turi tvirtą mokslinį pagrindą ir metodiką.

Indeksuojant SAI dydžius į einamųjų metų išlaidų lygį, gali būti naudojama infliacijos arba darbo užmokesčio augimo prognozė:

- Infliacijos prognozė nustatoma pagal VKI arba SVKI tik euro zonos šalims, bendrai euro zonai ir Jungtinei Karalystei. Infliacija nurodo bendrą kainų raidą. Ji apibrėžiama kaip vartojimo prekių ir paslaugų statistinio krepšelio kainų pokytis. Prognozės grindžiamos atskirų šalių ekonominio klimato ir pasaulio ekonomikos vertinimu, naudojant pavyzdžiais pagrįstą analizę ir ekspertų vertinimus. Rodiklis išreiškiamas metiniais augimo koeficientais⁴.
- Darbo užmokesčio augimo prognozė nustatoma remiantis užimtumo lygio rodikliais ir bendrojo vidaus produkto augimu. Taip pat darbo užmokesčio augimui įtakos turi minimalaus mėnesinio darbo užmokesčio augimas šalyje ir daugelis kitų makroekonominių rodiklių.

Siekiant pagrįsti šį metodą, buvo atlikta Lietuvos faktinio VKI ir prognozuojamo VKI skirtumų analizė. Nagrinėjamas laikotarpis – 2018 m. I ketv.–2022 m. III ketv. Analizė parodė, kad tik du kartus prognozė viršijo faktinį infliacijos lygį, tai buvo 2019 m. IV ketvirtis ir 2021 m. IV ketv., kitais kartais faktinis infliacijos lygis viršijo vartotojų kainų indekso prognozę (žr. 1 pav.).

1 pav. Vidutinio VKI pokyčio ir VKI kitimo prognozės per ketvirtį palyginimas.

Šaltinis: data.oecd.org/price/inflation-forecast.htm ir osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize/

⁴ Šaltinis: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/inflation-forecast/indicator/english_598f4aa4-en

SAI dydžių nustatymui naudojant faktinius indeksus, vėlesniems laikotarpiams SAI dydžių koregavimas atliekamas ir toliau taikant faktinius indeksus. Tuo tarpu SAI dydžių nustatymui naudojant prognostinius indeksus, vėlesniems laikotarpiams SAI dydžių koregavimas atliekamas derinant prognostinius ir faktinius indeksus. Tačiau abiem būdais nustatomų SAI dydžių perskaičiavimo principai lieka identiški, nors abiem atvejais yra taikomi skirtingi indeksavimo rodikliai. Šiais dviem skirtingais būdais nustatomų SAI dydžių koregavimo principai pateikti 6 ir 7 lentelėse. Jas palyginus pastebimas koregavimo principų panašumas ir naudojamų indeksų pritaikomumo skirtumai.

6 lentelė. SAI nustatymo ir koregavimo principai, taikant faktinius VKI

Metai	SAI dydžių nustatymo etapas	1-asis koregavimas	2-asis koregavimas
2016	Tyrimo naudojami istoriniai duomenys perskaičiuojami faktiniais indeksais iki skelbiamo paskutinių metų faktinio kainų lygio.	Apskaičiuoti SAI dydžiai koreguojami iki skelbiamo paskutinių metų faktinio kainų lygio.	Apskaičiuoti SAI dydžiai koreguojami iki skelbiamo paskutinių metų faktinio kainų lygio.
2017			
2018			
2019			
2020			
2021			
2022	Parengta metodika su SAI dydžiais, apskaičiuotais į 2021 m. kainų lygį.	Perskaičiuoti SAI dydžiai į 2022 m. kainų lygį.	
2023			
2024			Perskaičiuoti SAI dydžiai į 2023 m. kainų lygį

7 lentelė. SAI nustatymo ir koregavimo principai, taikant prognostinius VKI

Metai	SAI dydžių nustatymo etapas	1-asis koregavimas	2-asis koregavimas
2016	Tyrimo naudojami istoriniai duomenys perskaičiuojami faktiniais indeksais iki skelbiamo paskutinių metų faktinio kainų lygio.	Apskaičiuoti SAI dydžiai koreguojami iki skelbiamo paskutinių metų faktinio kainų lygio.	Apskaičiuoti SAI dydžiai koreguojami iki skelbiamo paskutinių metų faktinio kainų lygio.
2017			
2018			
2019			
2020			
2021			
2022	Parengta metodika su SAI dydžiais, apskaičiuotais į 2022 m. kainų lygį, naudojant prognozuojamą 2022 m. VKI indeksą.	Perskaičiuoti SAI dydžiai, naudojant prognozuojamą 2023 m. VKI indeksą.	
2023			
2024			Perskaičiuoti SAI dydžiai, naudojant prognozuojamą 2024 m. VKI indeksą.

Pavyzdžiui, SAI apskaičiavimui naudojami 2016 m. duomenys. Koreguojant duomenis iki 2021 metų kainų lygio, naudojamas faktinis VKI, ir duomenys perskaičiuojami į 2021 metų lygį. 2022 m. indeksuojant įkainius iki 2022 m. kainų lygio, remiamasi 2022 m. infliacijos prognoze. 1-ajame SAI dydžio pakeitime 2023 metais įkainiai bus koreguojami į 2023 metų kainų lygį, t. y., 2022 metų infliacijos prognozės koeficientas bus pakeistas į faktinį 2022 metų vartotojų kainų pokytį ir gautas dydis bus indeksuojamas remiantis 2023 m. prognoze. Ateityje koreguojant SAI dydžius tie patys veiksmai bus atliekami kasmet. Prognozuojamo VKI naudojimo pavyzdys pateiktas 8 lentelėje.

8 lentelė. Prognozuojamo VKI naudojimo pavyzdys

Kokias išlaidų kategorijas apima SAI?	Indeksavimo metodas	Periodiškumas
Karšto vandens skaitiklio su nuotolinio duomenų nuskaitymo funkcija įsigijimo ir įrengimo (ar keitimo) išlaidos.	SAI atnaujinami toliau išvardintomis sąlygomis: 2023 m. perskaičiuojant įkainius: • atliekamas 2021 m. duomenų indeksavimo perskaičiavimas, pakeičiant 2022 m. EBPO infliacijos prognozę faktiniu 2022 m. vartotojų kainų pokyčiu, apskaičiuotu pagal vartotojų kainų indeksą, lyginant su praėjusių metų atitinkamu laikotarpiu (pagal COICOP klasifikatorių „00 Vartojimo prekės ir paslaugos“), tokiu būdu gaunami 2022 m. lygio duomenys, apskaičiuoti pagal faktinį VKI pokytį; • tuomet 2022 m. lygio duomenys indeksuojami į 2023 m. kainų lygį, remiantis EBPO einamųjų metų (šiuo atveju 2023 m.) paskelbtos infliacijos prognozės duomenimis. Ta pati seka išlaikoma perskaičiuojant fiksuotuosius vieneto įkainius ir vėlesniais metais.	Fiksuotieji vieneto įkainiai atnaujinami kasmet, vieną kartą per metus iki I ketvirčio pabaigos.

Šis prognozinis indeksavimo metodas yra tinkamiausias ir naudingiausias norint apskaičiuoti SAI dydį, atitinkantį esamą kainų lygį esant didelei infliacijai konkrečioje šalyje ar visoje Europos Sąjungoje.

Praktiniai patarimai:

1. SAI dydžių koregavimui galima pasirinkti skirtingus indeksus ir skirtingus indeksavimo metodus.
2. Indeksai turi būti tinkamai parinkti indeksuotoms išlaidoms, t. y., indeksas turi atitikti išlaidų, kurios įeina į SAI dydį, tipą. Jei SAI apima darbo užmokesčio išlaidas, indeksas turėtų atspindėti darbo užmokesčio pokyčius – gali būti naudojamas darbo užmokesčio indeksas.
3. Renkantis indeksus svarbu atkreipti dėmesį į bazinius indekso skaičiavimo metus, t. y., VKI baziniai metai yra 2015 m.
4. Kai kurie indeksai nurodomi kaip procentiniai pokyčiai per palyginamus laikotarpius, todėl svarbu skaičiavimuose tinkamai pritaikyti indeksą. Šiuo tikslu galima apskaičiuoti indeksavimo koeficientus.
5. Indeksavimo procesas turi būti aiškiai aprašytas ir tyrėjo patikrintas.

Patikimi duomenų šaltiniai, kuriuose galima rasti įvairius istorinius ar prognostinius indeksus:

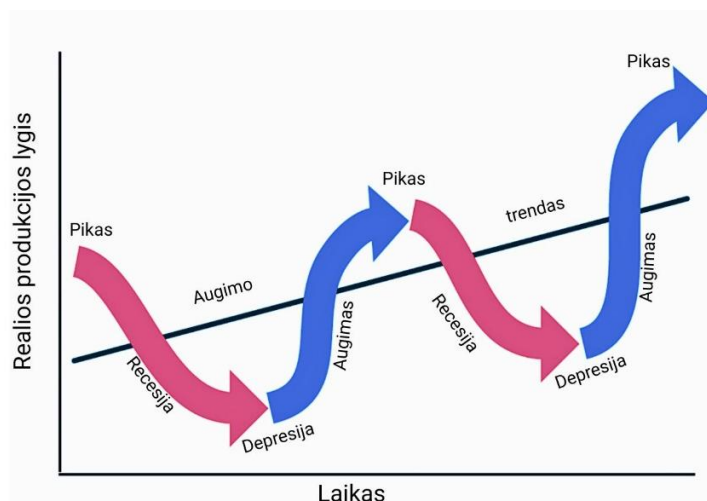
1. ES statistikos tarnyba (EUROSTAT) – ec.europa.eu/eurostat/;
2. Europos centrinis bankas – www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html;
3. Pasaulio bankas – data.worldbank.org/;
4. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO)– stats.oecd.org/;
5. Tarptautinis valiutos fondas – www.imf.org/en/Data;
6. Nacionalinis centrinis bankas, pvz. Lietuvos bankas – www.lb.lt/lt/statistika;
7. Nacionalinė oficialios statistikos institucija, pvz. Valstybės duomenų agentūra – osp.stat.gov.lt/.

SAI INDEKSAVIMAS VALSTYBĖS LYGMENS PROJEKTUOSE

Nors pagrindinės SAI dydžių indeksavimo sąlygos, kurios leidžia apskaičiuotus SAI dydžius perskaiciuoti atsižvelgiant į rinkos pokyčius, yra aprašomos SAI dydžių nustatymo metodikoje, tačiau ne mažiau svarbus yra paraiškų planavimo etapas, kurio metu yra planuojamos ateities išlaidos būtinos sėkmingam projekto įgyvendinimui. Šiame etape skirtingų grupių išlaidų (pvz. darbo užmokesčio išlaidų grupė, prekių pirkimo išlaidų grupė ir pan.) pokyčiui apskaičiuoti gali būti taikomi prognostiniai indeksai. Trumpalaikiam išlaidų prognozavimui remiamasi valstybės finansų įstaigų skelbiama indeksais. Pavyzdžiui, Lietuvoje prognozuojamus darbo užmokesčio pokyčius, prekių ir paslaugų kainų pokyčius ir kitus prognozuojamus makroekonominis rodiklius skelbia LR Finansų ministerija⁵ ar Lietuvos bankas⁶. Šių institucijų skelbiami prognostiniai makroekonominiai rodikliai dažniausiai apima einamuosius ir du būsimuosius metus, todėl tokių rodiklių naudojimas išlaidų planavimui galimas tik panašiam projekto planuojamam įgyvendinimo laikotarpiui. Jei planuojama ilgesnė projekto trukmė (pavyzdžiui, planuojama, kad projektas bus įgyvendinamas 5 metus), tokiu atveju reikia taikyti projekto laikotarpiui pritaiktą išlaidų indeksavimo metodą. Vienas iš tinkamų būdų yra ilgo laikotarpio išlaidų pokyčio indeksų vidurkis.

Ilgą laikotarpio išlaidų pokyčio indeksų vidurkis apskaičiuojamas iš pasirinkto laikotarpio, parodančio įvairias ekonomines tendencijas, išlaidų pokyčio rodiklių. Šiuo principu gali būti apskaičiuojamas tiek prekių ir paslaugų kainų prognozuojamas pokytis, taikant vartotojų kainų indeksus, tiek darbo užmokesčio prognozuojamas pokytis, taikant darbo užmokesčio indeksus, tiek įvairių išlaidų rinkinio pokytis taikant BVP defliatoriaus prognozinį rodiklį.

Tinkamam ekonominių tendencijų atvaizdavimui svarbu pasirinkti patikimą ir reprezentatyvų faktinių makroekonominių rodiklių laikotarpį, nes ekonominiai procesai pasižymi tam tikru ciklišku. Ekonominiai ciklai – tai pasikartojantys ekonominės veiklos svyravimai, kuriems būdinga augimo ir nuosmukio fazių kaita. Ekonominiai ciklai gali trukti nuo kelių metų iki kelių dešimčių metų. Taigi, siekiant tinkamai atspindėti ekonomines tendencijas, rekomenduojama pasirinkti ne trumpesnio nei 10 metų laikotarpio faktinius išlaidų pokyčio rodiklius, pagal kuriuos apskaičiuojamas vidutinis pokytis. Apskaičiuotas vidutinis pokyčio rodiklis atspindi praeities ekonomines tendencijas, kurios tikėtina pasikartos ateityje dėl ekonomikos cikliškumo dėsnio. Pažymėtina, kad nors ekonominiai procesai pasižymi ekonominiais augimais ir nuosmukiais, tačiau ilgalaikėje perspektyvoje pastebimas bendras ekonomikos augimas (žr. 2 pav.).

2 pav. Ekonominiai ciklai ir ekonomikos augimo tendencija.

⁵ Šaltinis: <https://finmin.lrv.lt/lt/aktualus-valstybes-finansu-duomenys/ekonominės-raidos-scenarijus/>

⁶ Šaltinis: <https://www.lb.lt/lt/naujausios-ekonomikos-prognozes>

Vidutinis išlaidų pokyčio rodiklis skaičiuojamas remiantis oficialiais šalies statistiniais rodikliais, kuriuos skelbia statistikos institucijos. Konkretus pavyzdys, kaip gali būti skaičiuojamas Lietuvoje prognozuojamas vartotojų kainų pokytis, darbo užmokesčio pokytis ir BVP defliatoriaus pokytis pagal faktinius statistinius makroekonominis rodiklius pateikiamas 9 lentelėje. Pateiktame pavyzdyje pasirinktas 25 metų laikotarpis (2000–2024 m.), apimantis net kelis ekonominius nuosmukio ir augimo ciklus. Apskaičiuotu dydžiu yra perskaičiuojamos planuojamos išlaidos.

9 lentelė. Vidutinis išlaidų (pokyčio lyginti su ankstesniu laikotarpiu) rodiklių skaičiavimas pagal vartotojų kainų indeksus, darbo užmokesčio indeksus ir BVP defliatorių

Metai	Vartotojų kainų pokyčiai, apskaičiuoti pagal SVKI	Darbo užmokesčio indekso pokyčiai	BVP defliatoriaus pokyčiai
2024	0,858	10,2	3,400
2023	8,983	12,6	9,050
2022	18,792	13,3	16,175
2021	4,625	10,6	5,950
2020	1,083	10,2	2,000
2019	2,225	8,8	2,325
2018	2,542	10,0	3,675
2017	3,717	8,6	4,025
2016	0,692	8,4	1,000
2015	-0,658	5,4	-0,025
2014	0,250	4,8	0,625
2013	1,167	5,1	0,825
2012	3,150	3,8	2,650
2011	4,125	2,9	5,550
2010	1,200	-3,3	2,350
2009	4,225	-4,4	-3,300
2008	11,125	19,4	10,225
2007	5,783	20,5	8,825
2006	3,758	17,2	6,575
2005	2,675	11,0	6,050
2004	1,167	7,2	3,175
2003	-1,075	5,8	-0,675
2002	0,342	3,2	4,075
2001	1,550	1,2	2,750
2000	1,092	-1,7	17,150
Vidurkis	3,336	7,632	4,577

Planuojamų išlaidų koregavimas prognozuojamu išlaidų pokyčio rodikliu. Apskaičiuotas vidutinis išlaidų pokytis parodo, kiek per analizuojamą laikotarpį vidutiniškai kasmet keitėsi kainos ar darbo užmokesčiai lyginant su praėjusiu laikotarpiu. Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad 2000–2024 m. laikotarpiu Lietuvos ekonomika pasižymi bendra augimo tendencija. Atsižvelgiant į tai, apskaičiuotu išlaidų vidutiniu pokyčio dydžiu turėtų būti koreguojamos kalendoriniams metams planuojamos atitinkamų išlaidų sumos. Siekiant tinkamai koreguoti projekto išlaidų sumą, svarbu planuojamas projekto išlaidas išskaidyti pamečiui pagal planuojamą patyrimą. Kuo tiksliau atliekamas išlaidų planavimas, tuo teisingiau apskaičiuojamas realus išlaidų poreikis. Galima išlaidų perskaičiavimo seka pateikta 10 lentelėje.

Pateikta išlaidų perskaičiavimo seka pritaikyta viso projekto išlaidų perskaičiavimui. Dėl išlaidų įvairumo pasirinktas BVP defliatoriaus pokyčio rodiklis. Jei projekto išlaidas sudarytų tik darbo užmokesčio išlaidos, rekomenduojama taikyti darbo užmokesčio pokyčio rodiklį, jei prekių ir paslaugų pirkimo išlaidos – vartotojų kainų pokyčio rodiklį. Jei yra išlaidų kompleksas, galima taikyti BVP defliatoriaus pokyčio rodiklį arba kombinuoti kitus du minėtus pokyčio rodiklius, atskiriant išlaidas į su jais sietinas grupes.

10 lentelė. Planuojamų išlaidų koregavimo sekos pavyzdys

Bendra projekto informacija	Pirmieji metai (N)	Antrieji metai (N+1)	Tretieji metai (N+2)	Ketvirtieji metai (N+3)	Penktieji metai (N+4)
Suplanuota veiksmo vertė (neindeksuota), eurai	1.000.000,00				
Suplanuota veiksmo vertė (neindeksuota) išskaidyta pamečiui pagal planuojamą išlaidų patyrimą, eurai	75.000,00	250.000,00	400.000,00	225.000,00	50.000,00
Vidutinis BVP defliatoriaus pokytis, procentais	4,577				
Pirmieji metai	75.000,00	250.000,00	400.000,00	225.000,00	50.000,00
Antrųjų metų perskaičiavimas		261.442,50	418.308,00	235.298,25	52.288,50
Trečiųjų metų perskaičiavimas			437.453,96	246.067,85	54.681,74
Ketvirtųjų metų perskaičiavimas				257.330,38	57.184,53
Penktųjų metų perskaičiavimas					59.801,86
Koreguota projekto vertė, eurai	1.091.028,70				

Pažymėtina, kad jei išlaidas planuojama apmokėti supaprastintai, svarbu tinkamai parinkti perskaičiavimo (indeksavimo) rodiklį. Perskaičiavimo rodiklių taikymo principas pasirenkamas pagal išlaidų grupes, kurios įtrauktos į nustatytus SAI dydžius:

- jei SAI dydžiai skirti darbo užmokesčio išlaidoms kompensuoti – rekomenduojama taikyti darbo užmokesčio indekso pokytį;
- jei SAI dydžiai skirti prekių, kito turto ar paslaugų įsigijimo išlaidoms kompensuoti – rekomenduojama taikyti vartotojų kainų indeksų pokytį;
- jei SAI dydžiai skirti įvairių išlaidų rinkiniui (prekių, kito turto, paslaugų įsigijimo išlaidoms bei darbo užmokesčio išlaidoms) kompensuoti – rekomenduojama taikyti BVP defliatoriaus pokytį.

Kai projektui yra taikoma su išlaidomis nesiejamo projektų finansavimo schema, kurioje yra įvertinamas galimas išlaidų pokytis, išlaidų perskaičiavimas neatliekamas, išskyrus atvejus, kai ekonomikoje vyksta reikšmingi pokyčiai.

Apibendrinimas. Planuojamų patirti išlaidų perskaičiavimą rekomenduojama atlikti bet kokiame projekte ar veikloje, jei jų įgyvendinimas truks ilgiau nei vienerius metus, kadangi ekonominiai procesai pasižymi augimo tendencija. Planuojamų išlaidų perskaičiavimą galima atlikti taikant oficialiai skelbiamus prognostinius indeksus, jei jie apima planuojamą veiklą įgyvendinimo laikotarpį. Jei planuojamas veiklą įgyvendinimo laikotarpis ilgesnis, galima taikyti ilgo laikotarpio faktinių išlaidų pokyčio rodiklių vidurkį. Atliekant išlaidų indeksavimą svarbu skirtingoms išlaidų rūšims tinkamai pasirinkti perskaičiavimo rodiklius arba taikyti tokius išlaidų perskaičiavimo rodiklius, kurie būtų tinkami įvairių išlaidų rinkiniui.

smc@esf.lt